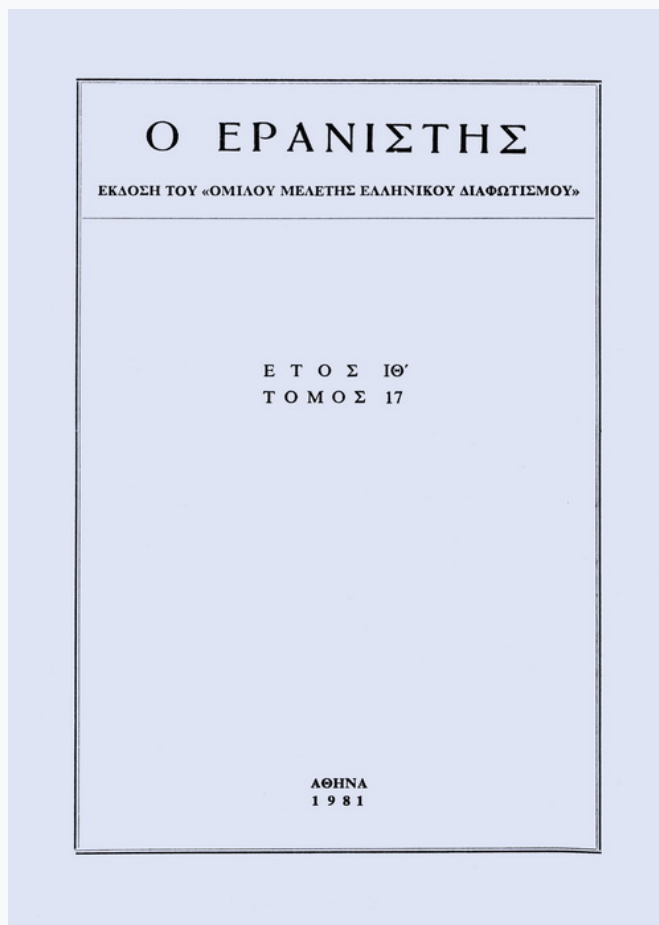

The Gleaner

Vol 17 (1981)

Σχόλια

eranistes eranistes

doi: [10.12681/er.324](https://doi.org/10.12681/er.324)

To cite this article:

eranistes, eranistes. (1981). Σχόλια: • Λουκία Δρούλια, Στέφανος Α. Κουμανούδης, Συναγωγή νέων λέξεων. Προλεγόμενα Κ. Θ. Δημαρά
• Αλέξης Πολίτης, Hélène Cotta, Traductions en vers de l'Illiade et de l'Odyssée dans la Grèce du XIXe siècle
• Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, Φίλιππου Ηλιού, Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)
• Κώστας Λάππας, Κατ. Γαρδίκας-Αλεξανδροπούλου, Αρχείο Αλεξάνδρου Στ. Καραθεοδωρή. Κατάλογος και ευρετήρια
• Χρήστος Λούκος, Ευτυχία Δ. Λιάτα, Γενικό Ευρετήριο του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τραπέζης
• Η Θ' Γενική Συνέλευση του ΟΜΕΔ
• Διόρθωση
. *The Gleaner*, 17, 286–293. <https://doi.org/10.12681/er.324>

ΣΧΟΛΙΑ

Στέφανος Α. Κουμανούδης,

Συναγωγή νέων λέξεων υπό τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Προλεγόμενα Κ. Θ. Δημαρᾶς. Ἀθήνα 1980.

Οἱ ιδιάζουσες συνθήκες τοῦ ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ βίου, πὸν προκάλεσαν σὲ ὀρισμένες φάσεις του μιὰ στατικότητα, μιὰ ἀκίνησία, ἔφεραν, ὡς συνέπεια, καὶ τὴν ἀντίστοιχη στατικότητα καὶ ἀκίνησία στὴν ἐξέλιξη τοῦ ζωντανοῦ ὁργανισμοῦ πὸν εἶναι ἡ γλώσσα. Ὅμως, ἀπὸ κάποια στιγμή καὶ πέρα, πάλι οἱ ἱστορικές συνθήκες προκάλεσαν ἄλλα γέγνετα, ἐπικοινωνία, ἀνταλλαγές πὸν καθρεφτίζονται ἀντίστοιχα μέσα στὸ λεκτικὸ σῶμα. Ἡ πνευματικὴ ἡγεσία (οἱ λόγοι) αἰσθάνονται τότε ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη γιὰ νέα, ἐμπλουτισμένα ἐκφραστικὰ μέσα· ὁ πόθος γιὰ φωτισμὸ καὶ ἐλευθερία, ἡ ἀποτίναξη τοῦ ξένου ζυγοῦ, συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν διάπλαση λέξεων, «δι' ὧν», καθὼς σημειώνει ὁ Στέφανος Κουμανούδης, «νὰ ἐκφράζονται τῇ οἰκείᾳ φωνῇ τὰ νέα πράγματα καὶ διανοήματα ἃ ἐπεβάλλετο νὰ ἀποκτήσῃ πρὸς κατασκευὴν βίου καινοῦ, συμφώνον τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ». Ὁ Κουμανούδης δὲν εἶναι ὁ πρῶτος πὸν διατυπώνει τόσο καθαρὰ τὰ ἑλληνικὰ αἰτήματα· ἴσως, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι συνοψίζει, καὶ μὲ τὰ ἔργα του ὑλοποιεῖ, τὰ προβλήματα ὅσα εἶχαν ἀντιμετωπίσει παλαιότεροι λόγοι, ἰδιαίτερα στὴν περίοδο τοῦ ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ κιόλας τοῦ Εὐγένιου

Βούλγαρη. Ἀς μὴ λησμονοῦμε ὅτι πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση ἐργάστηκε καὶ ὁ Κοραΐς πὸν πίστευε στὴν ἀνάγκη «καλῶν λεξικῶν» τὰ ὅποια νὰ καλύπτουν τὸ λεξιγραφικὸ ὑλικὸ ἀπὸ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς χώρες.

Μὲ τὴν φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόση τοῦ ἔργου Συναγωγή νέων λέξεων τοῦ Στ. Κουμανούδη, ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς προσφέρει τῶρα στὶς νεώτερες γενεὲς ἓνα χρήσιμο καὶ ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο πὸν ἀσφαλῶς θ' ἀποτελέσει ἀφετηρία γιὰ καινούριες, καὶ μὲ πολὺπλευρο ἐνδιαφέρον, μελέτες γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῶν νεολογισμῶν. Ἡ ἐκδοσις αὐτὴ μὲ τὶς 60.000 καταγραφές της, παρομοιάζει μὲ τὴν ἀρχικὴ παρουσίαση—ἔτσι πιστεύει ὁ ἐκδότης—σχολιαστὴς ὅτι πρόκειται νὰ ἐμφανίζονται τέτοιες ἐργασίες, γιὰ νὰ ἐκφράζον ἀπόλυτα τὴ χρονικὴ στιγμή τῆς παρουσίας τους, χωρὶς ξένες ἐπεμβάσεις—συνοδεύεται ἀπὸ ἓναν πλούσιο καὶ μὲ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον νέο πρόλογον τοῦ ἐκδότη. (Τὰ Προλεγόμενα αὐτὰ κυκλοφόρησαν καὶ αὐτοτελῶς μὲ τὸν τίτλον «Λεξικογραφία καὶ ἰδεολογία», Ἀθήνα 1980).

Ὅ,τι εἶναι πιά καθιερωμένο στὶς ἐργασίες τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, ἰσχύει καὶ ἐδῶ· γι' ἄλλη μιὰ φορὰ δηλαδὴ ὁ ἀναγνώστης διαπιστώνει τὴ συστηματικὴ μεθοδολογία τοῦ Δημαρᾶ, τὴν ἐπιδίω-

ξη νὰ φθάσει μὲ πολὺπλευρες καὶ διαδοχικὲς προσεγγίσεις στὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνάς του, στὴν παρουσίαση τοῦ θέματος σὲ ὅλη του τὴν πληρότητα. Μὲ σιγανὰ, προσεκτικὰ ἀλλὰ καὶ σταθερὰ βήματα, ποὺ μιὰ προχωροῦν καὶ μιὰ κοντοστέκονται, γιὰ νὰ διερευνηθεῖ ἐντατικότερα ὁ γύρω χώρος, ὁδηγεῖται ὁ ἀναγνώστης ὅλο καὶ πιὸ κοντὰ, ὅλο καὶ πιὸ βαθιὰ στὴν κατανόηση τοῦ ιστορικοῦ φαινομένου, εἴτε πρόκειται γιὰ συλλογικὰ σώματα, εἴτε τὸ ἀντικείμενο εἶναι ὁρισμένες ξεχωριστὲς μονάδες ποὺ σφραγίζουν μὲ τὴν παρουσία τους τὴν ἐποχὴ τους.

Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσή τοῦ Στ. Κουμανούδη. Ἀπὸ τὴ βιογραφία του ἐπιλέγονται ἐδῶ ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ συνθέσουν τὴν προσωπικότητά του· ἀπὸ τὰ γραπτὰ του κρατιοῦνται ὅσα φωτίζουν συγκεκριμένους ἐκδηλώσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ὅσα φανερώουν τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς πνευματικῆς

του διαμορφώσεως, τὴν ἰδεολογία του καὶ τὴ θέση ποὺ παίρνει μέσα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Γιὰ νὰ φθάσει, τέλος, νὰ ἐξιχνιαστεῖ τί ἀκριβῶς ἀντιπροσώπευαν γιὰ τὸν Κουμανούδη οἱ λεξικογραφικὲς του συναγωγές, ποὺ ἀπέβλεπε ἀναλαμβάνοντας ἓνα παρόμοιο ἔργο καὶ πῶς ἐργάστηκε γιὰ νὰ τὸ προετοιμάσει. Ἐπισημαίνεται ἐδῶ ὅτι ἡ «συστηματικὴ διάταξη τοῦ ἐπιστητοῦ» ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ Κουμανούδης μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ «ἓνα μακρινὸ προμήνυμα τῶν ποσοτικῶν θεωρήσεων στὰ πρῶτα τῆς παιδείας».

Ἡ ὅλη πρόθεση τοῦ λόγιου, καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσή τοῦ λεξικογράφου, συνοψίζεται, κατὰ τὸν σχολιαστή του, στὸ γεγονός ὅτι ὁ Κουμανούδης «αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ μὴν πάρει τίποτε μαζί του, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ σταθοῦν χρήσιμα στοὺς ἐταίρους του». Ἔτσι τὸν βλέπει ὁ Δημαρᾶς καὶ μᾶς τὸν παρουσιάζει.

Λουκία Δρούλια

Hélène Cotta, Traductions en vers de l'Illiade et de l'Odyssée
dans la Grèce du XIX siècle.

Ὁ καθρέπτης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας στάθηκε τὸ ἀγαπημένο ὄργανο τῆς νεώτερης· ἐκεῖ ἐσωπριζόταν προκειμένου νὰ ἀναγνωρίσει τὸ δικό της πρόσωπο, στίς δύσκολες ἰδίως στιγμές. Βέβαια τὸ εἶδωλο μεταλλάζει συνεχῶς, μιὰ καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νεώτερης — ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας — Ἑλλάδας προσδιορίζονται ἀπὸ ἄλλες συνισταμένες. Ἔτσι τὸ θέμα: «ἡ παρουσία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας στὴ νεώτερη» συνιστᾷ μία κλειδα μὲ πολλαπλὲς ἐφαρμογές· μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ζητούμενο πρόσωπο τῆς νεώτερης.

Μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ κινεῖται ἡ ἐργασία τῆς κυρίας Hélène Cotta: ἐξε-

τάζει ἓνα τμῆμα, ἀπὸ τὰ πιὸ καίρια, ἀπαραίτητο γιὰ κάθε μελλοντικὴ προσπέλαση. Ἡ περιοδολόγησή τῶν μεταφράσεων ἀκολουθεῖ τὸ σχῆμα ποὺ ἔχει πλέον ἐπικρατήσει: ἕως τὰ 1830, ἕως τὰ μέσα τῆς δεκαετίας 1850-60, 1880· πραγματικά, καὶ μὲ τὰ δεδομένα αὐτῆς τῆς ἐργασίας, φαίνεται ὅτι σ' αὐτὰ τὰ χρόνια βρίσκονται οἱ τροπὲς τῶν φαινομένων. Στὴν πρώτη περίοδο ἐπικρατεῖ ὁ διαφωτισμὸς τοῦ Κοραΐ καὶ ἡ παράλληλη ἐπανάστασις παράδοσης· στὴ δεύτερη ὁ διαφωτισμὸς ἔχει χάσει τὴν ὁρμή του, ὁ ρομαντισμὸς δὲν ἔχει βρεῖ τὸ δρόμο του, καὶ τὰ ἐπτάνησα αὐτονομοῦνται. Στὴν τρίτη (1861-1880),

πὸν ἡ κυρία Cotta ὀνομάζει («ἡ μεγάλη ἐπικὴ περίοδος») —καὶ στηρίζεται τόσο στὴν Εὐρώπῃ ὅσο καὶ στὴν Ἑλλάδα— ὁ Ὅμηρος ἀποτελεῖ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς· εἰσδύει στὸν ἱστορισμό, πὸν ἀποτελοῦσε τὸ βασικὸ δόγμα τῆς ἐποχῆς. Καθὼς ὅμως ἡ διαμάχῃ κλασικιστῶν καὶ ρομαντικῶν ἔχει ὀδηγηθεῖ, κατὰ τὴν ὥραία ἔκφραση τῆς συγγρ., σὲ διπλὴ ἀποτυχία, ἡ ἐπιταγήσικὴ παράδοση θὰ εἶναι ἐκείνη πὸν θὰ δώσει τὸ κείμενο τῆς ἐποχῆς: τὴ μετάφραση τοῦ Πολυλά. Στὴν τέταρτῃ περίοδῳ δεσπόζον οἱ μαχητικοὶ δημοτικιστὲς Πάλλης καὶ Ἑφταλιώτης· ὁρθὰ ἡ συγγρ. τοὺς παρακολουθεῖ ὡς τὸ τέλος τῆς προσπάθειας, εἰσβάλλοντας ἔτσι βαθιὰ στὰ χρόνια τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Ἡ ἐρευνητικὴ μέθοδος τῆς κ. Cotta ἀπτεται τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἀρμόζει. Ὁ ἀναγνώστης χαίρεται ἰδιαίτερα κάποιες σελίδες, ὅπως λ.χ. ἐκεῖ ὅπου καθὼς γίνεται λόγος γιὰ τὴν μετάφραση Πολυλά, τὰ φιλολογικὰ δεδομένα στηρίζουν τὴν ἱστορικὴ θεώρηση (σ. 210-

211). Καμιὰ φορὰ ἡ ἔντονη παράδοση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἔλκει, χάρι καὶ στὰ πολλαπλὰ τῆς ἐρείσματα στὴ βιβλιογραφία, ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς συγγρ. —ἀντίθετα, οἱ μαθητικὲς μεταφραστικὲς ἀπόπειρες δὲν ἀξιοποιοῦνται πάντοτε ἀρκετά, ἐνῶ θὰ μπορούσαν νὰ διαλευκάνουν, μέσα ἀπὸ ἓνα πρίσμα, σημαντικὲς πτυχὲς τοῦ ζητήματος («Ὅμηρος καὶ Νεοέλληνες»).

Ἄν καὶ ἀναλυτικὴ στὶς λεπτομέρειές τῆς, ἡ ἐργασία δὲν ἀποφεύγει νὰ ἀνοιχτεῖ σὲ θεωρητικότερες προσεγγίσεις (λ.χ. σ. 141 ἢ 145 κ., ὅπου ἐξετάζεται ἡ συνολικὴ παρουσία τοῦ Ὀμήρου) πρᾶγμα πὸν ἐπιτρέπει στὸν ἀναγνώστη νὰ ἀποκτήσει καὶ τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος, ἀλλὰ καὶ νήματα ἀρκετά γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν κατανόησή του.

Ἡ ἐργασία εἶναι δακτυλόγραφη· ἓνα ἀντίτυπὸ τῆς βρίσκεται κατατεθειμένο στὴ βιβλιοθήκῃ τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν τοῦ Ε.Ι.Ε. μετὰ τὸ ἐπίσημα 15638.

Ἀλέξης Πολίτης

Φίλιππος Ἡλιοῦ, Κοινωνικοὶ ἀγῶνες καὶ Διαφωτισμός:

Ἡ περίπτωση τῆς Σύμυνης (1819). Μετάφραση: Ἰωάννα Πετροπούλου
«Θεωρία καὶ μελέτες Ἱστορίας» 3, Ε.Μ.Ν.Ε. Μνήμων 1981, σ. 45.

Τὰ βιβλία, στῶν ὁποίων τὴ σειρὰ πῆρε θέση καὶ ἡ ἐλληνικὴ μορφή τῆς μελέτης πὸν παρουσιάζεται ἐδῶ, σκοπεύουν, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο πὸν τὰ στεγάζει, σὲ δύο στόχους: νὰ παρουσιάσουν στὸ ἐλληνικὸ κοινὸ, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ θεωρητικὲς μελέτες γιὰ τὴν Ἱστορία καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πρότυπες μελέτες, πὸν ξεκινοῦν ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο φαινόμενο καὶ ἀνάγονται σὲ γενικότερες θεωρήσεις. Νομίζω ὅτι ἡ μελέτη τοῦ Φ. Ἡλιοῦ ἀποτελεῖ εὐτυχισμένη ἐπιλογὴ καὶ πρότυπο γιὰ

τὸν δεύτερο τύπο μελετῶν τῆς σειρᾶς.

Δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ φορὰ πὸν ὁ συγγραφέας μᾶς ξαφνιάζει μετὰ τὰ σημαντικὰ ἀποτελέσματα μελέτης του πὸν στηρίζεται κυρίως σὲ μιὰ νέα ἀνάγνωση χρησιμοπονημένης ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφία πηγῆς, ἡ ὁποία τὴν ἀναγκάζεται νὰ ἀποκαλύψει τὸν κώδικά της, ὅστερα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα - ὑποθέσεις ἔρευνας τοῦ ἱστορικοῦ.

Ὅταν ἀνακοινώθηκε ἡ μελέτη αὐτὴ τὸ 1971, ἔκλειναν ἀκριβῶς 100 χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη δημοσίευση τοῦ χρσ.

νικου «Περὶ τῶν κατὰ τὸ ἐν Σμύρνη Φιλολογικῶν Σχολείων συμβάντων» τοῦ Στέφανου Οἰκονόμου. Ἡ σαφήνεια, ἡ ἐνάργεια καὶ ἡ ἀμεσότητα ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ χρονικὸ τοῦ αὐτόπτη συγγραφέα ἦταν στοιχεῖα ποὺ τὸ προβίβαζαν σὲ αὐθεντικὴ μαρτυρία. Δύο ἀκόμη στοιχεῖα προικοδοτοῦσαν τὴν καλὴ του τύχη: ἐκδόθηκε σὰν παράρτημα στὰ «Σωζόμενα Φιλολογικά» τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, ἐνῶ ὁ συγγραφέας καὶ ὁ οἰκογενειακὸς του περίγυρος καὶ μετὰ τὴν προοιῶσα συντηρητικότητά μετὰ τὸ 1819 εἶχαν ἐξασφαλίσει πρώτες θέσεις στὸ πλῆθος τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας. Ἔτσι τὸ χρονικὸ τοῦ Οἰκονόμου γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης τοῦ 1819, καθὼς δὲν βασανίστηκε ἀπὸ ἀμφισβήτησεις τῆς ἀξιολογίας του, μετὰ τὴν σαφήνειά του πρόβαλε ἀποτελεσματικὰ τὴ λογικὴ του καὶ σὰν ἔτοιμο ἐξηγητικὸ σχῆμα γιὰ τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα στοιχειοθετοῦν τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφει.

Ὁ Ἡλιὸν ἀρχίζει τὴ μελέτη του μετὰ τὴν ἀμφισβήτηση αὐτῆς τῆς μηχανικῆς παραδοχῆς. Ἀνιχνεύοντας τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφονται στὸ χρονικὸ, καὶ φωτίζοντάς τα μετὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνουν, κριτικὰ κατανοημένες, οἱ ἄλλες πηγές, ἀνάγεται στὸν προσδιορισμὸ τῶν συμβεβηκότων καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν τους, μετὰ ἐπισημάνση τῶν λεπτιῶν δια-

φοροποιήσεων ἀνάμεσα στὶς κοινωνικὰς τάξεις καὶ ὁμάδες, καὶ διαχρονικὴ παρακολούθηση τῆς δράσης τους κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς συγκυρίας.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐκχερσώνεται ὁ ἐξεταζόμενος κοινωνικὸς χωροχρόνος ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τῶν σχηματοποιημένων προσεγγίσεων καὶ παρακαμπτεται ὁ σκόπελος νὰ ἰδωθοῦν τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης τοῦ 1819, ποὺ κατέληξαν στὸ κλείσιμο τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου, σὰν ἀποτέλεσμα καὶ ἐκφραση μόνου ἰδεολογικῶν ἀνταγωνισμῶν τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων (ἐδῶ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τῶν ἀντιπάλων τους) καὶ ὄχι σὰν συνιστώσες μιᾶς κοινωνικῆς κρίσης. Ἡ μελέτη φυσικὰ προχωροῦναι στὸν φωτισμὸ τῆς κρίσης μετὰ τὴν ἐπισημάνση καὶ ἱεράρχηση τῶν ἄλλων παραγόντων της. Τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης τοῦ 1819 φωτίζονται καὶ ἀναδεικνύονται ἕνας ἀναβαθμὸς τῆς κρίσης ποὺ ἔφερε («στὴν ἐπιφάνεια τίς διαφοροποιήσεις ποὺ συντελοῦνται, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, στὸ ἔσωτερικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ στὰ πρὶν ἀναπτυνμένα ἀστικά κέντρα καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συλλάβουμε μιὰ βασικὴ ὄψη τῶν νέων ἀντιθέσεων ποὺ ἐκδηλώνονται στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία»).

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης

Κατερίνα Γαρδίκια - Ἀλεξανδρουπόλου, Ἀρχεῖο Ἀλεξάνδρου Στ. Καραθεοδωρῆ. Κατάλογος καὶ εὑρετήρια. Ἔκδ. Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν Ε.Ι.Ε., 1981

Μιὰ ἀκόμη συμβολὴ στὴν παρουσίαση τῶν πηγῶν τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας ἔρχεται νὰ προσθέσει μετὰ τὸ «Ἀρχεῖο Καραθεοδωρῆ» τὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν. Ἐργασία πολλὰ πλὴρως χρησὶμη, καθὼς τὸ ἀρχεῖο καὶ ὅτι ποὺ εὐρετηριάζεται καλῶς, σὲ διάστημα μισοῦ περίπου αἰῶνα, τίς ποικί-

λες ἐνασχολήσεις τῶν Καραθεοδωρῶν καὶ τοῦ Κων. Μουσούρου, καί, παράλληλα, ζητήματα τῆς σύγχρονης πολιτικῆς, διπλωματικῆς, ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, τὰ ὁποῖα τέμνονται μετὰ τὴ ζωὴ τους ἢ τὰ ἐνδιαφέροντά τους.

Ἀναλυτικώτερα, τὸ Ἀρχεῖο (ποὺ βρίσκεται στὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν

Ἐργων) ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ἐνό-
τητες: α) τὰ κατάλοιπα τοῦ γιαιτροῦ καὶ
λογίου Στεφ. Θ. Καραθεοδωρῆ (1789-
1867), πὺν ἀφοροῦν κυρίως θέματα ἐ-
θνικά καὶ ἐκκλησιαστικά τῆς περιόδου
1860-1866, β) τὰ κατάλοιπα τῶν Κων.
Π. Μονουσόρου (1807-1891), πρεσβευ-
τῆ τῆς Τουρκίας στὸ Λονδίνο, πὺν ἀνα-
φέρονται στὴν ἐπίσκεψη τοῦ σουλτάνου
Abdülaziz στὸ Λονδίνο τὸ 1867, καὶ
γ) τὸ ἀρχεῖο τοῦ πολιτικοῦ καὶ λογίου
Ἀλέξ. Στ. Καραθεοδωρῆ (1833-1906).

Ἡ τρίτη αὐτῇ ἐνότητα συνιστᾷ τὸν
κύριο ὄγκο τῆς ἀρχεῖακῆς συλλογῆς.
Περιλαμβάνει ἐπιστολές, ἐγγράφα, ὑ-
πομνήματα, σημειώσεις πὺν ἀνήκουν
σὲ διάφορες περιόδους τῆς ζωῆς τοῦ
Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆ: στὴ θητεία του
ὡς ἀνώτερον ὑπαλλήλου καὶ ἀξιωμα-
τοῦχου τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, στὰ τα-
ξίδια του στὴν Εὐρώπη καὶ τὴ συμμε-
τοχή του, ὡς ἐκπαιδευτοῦ τῆς Πύλης,
σὲ διεθνή συνέδρια, στὴ θητεία του ὡς
ἡγεμόνα τῆς Σάμου (1885-1894) καὶ
τῆς Κρήτης (1895-1896).

Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ ἀρχείου
τοῦ Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆ ἀποτελεῖ ἡ
ἀλληλογραφία του ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς
ἡγεμονίας του στὴ Σάμο καὶ πραγμα-
τεῖται τίς πολιτικὲς καὶ οἰκονομικὲς
σχέσεις τῆς Σάμου μὲ τὴν ὀθωμανικὴ
αὐτοκρατορία καὶ τὰ ξένα κράτη, ἐσω-
τερικὲς ὑποθέσεις τοῦ νησιοῦ, ζητήμα-
τα ἐκκλησιαστικά, δασμολογικά κ.ἄ.
Οἱ ἐπιστολὲς καὶ τὰ ἐγγράφα τῆς περιό-
δου πὺν ἡγεμόνευε στὴν Κρήτη παρέ-
χουν εἰδήσεις γιὰ τὸ δικαστικὸ σύστη-
μα, τὴ δημόσια τάξη καὶ ὁρισμένες οἰ-
κονομικὲς ὑποθέσεις τοῦ νησιοῦ. Ἐνα
ἄλλο τμήμα τοῦ Ἀρχείου περιέχει ὑλι-
κὸ σχετικά μὲ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς
Κωνσταντινουπόλεως καὶ τίς ἐθνικὲς
μειονότητες στὸ ἔθνος τῆς Μακεδονίας.

Μία δευτέρη, χωριστὴ κατηγορία ὑ-
λικῶ ἀποτελοῦν τὰ ἔντυπα, τὰ ἀποκόμ-

ματα ἐφημερίδων καὶ οἱ προσωπικὲς με-
λέτες τοῦ Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆ πάνω
σὲ θέματα νομικά, ἱστορικά, ἐκκλη-
σιαστικά, μαθηματικά, φιλολογικά· ἡ
τελευταία ἐνότητα ἀπαρτίζεται ἀπὸ
μελέτες ἀναφερόμενες στὴν περσικὴ καὶ
ἀραβικὴ φιλολογία. Τὸ πλούσιο αὐτὸ
ἐπιστημονικὸ ὕλικό, «ἐκφράση μιᾶς πο-
λύπλευρης πνευματικῆς δραστηριότη-
τας», συμπληρῶνει τὴν εἰκόνα τοῦ φα-
ναριώτη διπλωμάτη καὶ πολιτικοῦ.

Ἡ ἐργασία πὺν εἶχε νὰ κάμει ἡ ἐπι-
μελήτρια τοῦ Ἀρχείου ἦταν διπλή: α)
νὰ κατατάξει καὶ νὰ καταγράψει τὸ ὕλι-
κὸ καὶ β) νὰ τὸ ἐπεξεργαστεῖ καὶ νὰ τὸ
παρουσιάσει. Ἡ ταξινομικὴ ἐργασία
ἔγινε μὲ κριτήρια χρονολογικά καί, ἐν
μέρει, εἰδολογικά, ὅπως δείχνει καὶ τὸ
δημοσιευμένο συνοπτικὸ Διάγραμμα
ταξινόμησης. Ὡς πρὸς τὴν παρουσίαση
τοῦ ὕλικου προτιμήθηκε ὅχι ὁ κλασικὸς
τρόπος τῆς ἀναλυτικῆς παρουσίας
κάθε ντοκουμέντου, ἀλλὰ ἡ συστημα-
τικὴ ἀποδεκτικότητά τους. Μὲ τὴ μέθοδο
αὐτὴ διασπᾶται τὸ ντοκουμέντο ὡς
αὐτοτελὲς νοηματικὴ μονάδα, ἀνασυγ-
κροτεῖται ὅμως μέσα ἀπὸ τὰ πλούσια
εὑρετήρια θεμάτων καὶ ὀνομάτων. Πάν-
τως ὑπάρχουν στὴ διάθεση τοῦ ἐρευνη-
τῆ καὶ τὰ ταξινομικὰ δελτία, τὰ ὁποῖα
δίνουν τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων.

Τὰ εὑρετήρια εἶναι δύο: ἓνα ἀποστο-
λέων καὶ παραληπτῶν καὶ ἓνα γενικό.
Στὸ γενικὸ εὑρετήριο, πέρα ἀπὸ τὰ ἀν-
θρωπωνύμια καὶ τὰ τοπωνύμια, ἀπο-
θρασυρίζεται θεματολογικὰ ὅ,τι συνι-
στᾷ τὸ περιεχόμενο τῶν ντοκουμέντων.
Τὰ σχετικὰ λήμματα ὑπάρχουν, κατὰ
κανόνα, στοὺς τόπους ἀναφορᾶς· ἐνίοτε
παραθέτονται καὶ συγκεντρωτικά —μέ,
ἢ χωρὶς, παραπεμπτικά στοὺς ἀντίστοι-
χους τόπους. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ μνη-
μονευτεῖ ἐδῶ ἡ προσπάθεια τῆς ἐπιμε-
λήτριας νὰ προσδιορίσει ἢ νὰ ταυτίσει
ὅσα ὀνόματα τόπων καὶ προσώπων θὰ

προκαλοῦσαν δυσκολίες στὸν χρήστη τοῦ εὐρετηρίου.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου κλείνει μὲ τὸν κατάλογο τῶν ἐντύπων, ἐλληνικῶν καὶ ξένων, ποὺ βρίσκονται ἐνσωματωμένα στὸ ἀρχεῖο. Πρόκειται κυρίως γιὰ φυλλάδια ποὺ συνοδεύουν τὰ ντοκουμέντα ἢ ἐμπλίνουν στὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆ: κανονισμοὶ συλλόγων, ἐκθέσεις σχολικῶν πραγμάτων, μελέτες γύρω ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸ Ζήτημα κ.ἄ.

Τὸ εὐρετήριο τοῦ ἀρχείου Καραθεοδωρῆ συνιστᾷ ἓνα χρήσιμο ἐργαλεῖο ἔρευνας γιὰ τὸν μελετητὴ τῆς ἱστορίας τοῦ 19ου αἰῶνα, καθὼς ἀνοίγει δρόμους

γιὰ νέες προσεγγίσεις σὲ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὶς ἐλληνοτουρκικὲς σχέσεις καὶ τὴν πολιτικὴ, οἰκονομικὴ, πολιτισμικὴ κατάσταση περιοχῶν τοῦ «ἀλύτρωτου» Ἑλληνισμοῦ. Μᾶς δίνει ἐπίσης τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσουμε, μὲ βάση τὴ θητεία τοῦ Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆ στὴν ἀνώτερη ὑπαλληλικὴ ἱεραρχία τῆς Πύλης, τὸ θέμα τῆς ἐνσωμάτωσης Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῶν «νεο-φαναριωτῶν») στὸν ὀθωμανικὸ κρατικὸ μηχανισμό καί, συνακόλουθα, τὴν πολιτικὴ συμπεριφορὰ καὶ ἰδεολογία ποὺ ἀπέρρεε ἀπὸ τὴν ἔνταξη αὐτῆς.

Κώστας Λάμπας

Εὐτυχία Δ. Λιάτα, Γενικὸ Εὐρετήριο τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 1980

Τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς περιέχει ἓνα ὕλικό τῆς τάξεως τῶν 600.000 ἐγγράφων καὶ 3.197 βιβλίων. Μιὰ σχολαστικὴ λοιπὸν καταλογογράφηση τοῦ θὰ ἀπαιτοῦσε πολλὴν καὶρό· κατὰ τέτοιο θὰ δημιουργοῦσε ὑπέρογκες καθυστερήσεις σὲ ὅποια ἀπόπειρα χρήσης τοῦ ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές. Γι' αὐτὸ ἡ ταξινομήση καὶ ἡ πρώτη γενικὴ καταλογογράφηση μεθοδεύτηκε διαφορετικὰ· ἔγινε μὲ τὴ σκέψη τῆς ἱστορικῆς ἀξιοποίησης· ἄλλωστε πρόκειται γιὰ ἐργασία ποὺ δὲν εἶναι αὐτόνομη, παρὰ ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς Ἐπιτροπῆς Ἱστορίας ποὺ ἔχει συστήσει ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα, καὶ ἐποὶτή τῇ λογικῇ, τῇ λογικῇ τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας, ἀποσκοπεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ. Ἡ ἐπιμελήτρια ἐργαστήρια λοιπὸν ἀνάλογα: συνέλαβε, πρῶτα, μὲ αὐτοψία, τὴ φύση καὶ ἔκταση τοῦ ὕλικου. Μὲ βάση, στὴ συνέχεια, διάγραμμα ταξινόμησης ποὺ κατάρτισε, συντόνισε κατὰ τέτοιο τρόπο τὴ δουλειά της, καὶ αὐτὴ τῶν συνεργα-

τῶν της, ὥστε μὲ τὴν κατάταξη τοῦ ὕλικου κατὰ φάκελο (καὶ ὅχι μὲ τὴν παρουσίασίν του κατὰ ἐγγράφο) νὰ ἐπιτύχει ρυθμοὺς πολὺ γοργούς. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχείου χωρίστηκε, μὲ κριτήρια κυρίως θεματολογικά, σὲ 33 μεγάλες ἐνότητες· κάθε ἐνότητα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἰδιομορφία της, σὲ σειρές, ὑποσειρές, φακέλους καὶ ὑποφακέλους. Συγκροτήθηκαν τελικὰ 3.861 φάκελοι, ποὺ τὸ ὕλικό τους καλύπτει κυρίως τὴν περίοδο 1844-1900· λίγα σχετικὰ ἐγγράφα ἀναφέρονται στοὺς χρόνους 1900-1940. Γιὰ κάθε φάκελο δόθηκε μικρὴ ἔνδειξη τοῦ περιεχομένου του, π.χ.: Ὑποκαταστήματα / Β' Ἀρχεῖο Ὑποκαταστήματος Σύρου (I. Αὐτὰ ἐγγράφα, φακ. I: Ὑποκαταστήματος τοῦ Κεντρικοῦ Καταστήματος τῆς Ε.Τ.Ε. (1845-1849). Τὸ ἀρχεῖο, ὥστόσο, τοῦ Γ. Σταύρου, λόγω τῆς σημασίας του, παρουσιάστηκε, κατ' ἐξαίρεση, ἐγγράφο πρὸς ἐγγράφο - ὑπόδειγμα γιὰ τὸ πῶς θὰ καταταχθοῦν μελλοντικὰ

και οι υπόλοιπες σειρές. Στο τέλος παρατίθεται έναιο αλφαβητικό εγχειρίδιο κύριων ονομάτων, τόπων και έννοιων.

Το αποτέλεσμα δικαίωσε, νομίζω, πέρα για πέρα την τακτική που υιοθετήθηκε. Το υλικό δαμάστηκε και ο προσεκτικός έρευνητής μπορεί, ίσως φάχνοντας λίγο περισσότερο, να βρει

ό,τι επιθυμεί. Οι μελέτες που ήδη κυκλοφόρησαν στην ίδια σειρά με το Εγχειρίδιο της Εὐτυχίας Λιάτα, αποδείχνουν ότι το τελευταίο αποτελεί πλέον βασικό εργαλείο για όσους ασχολούνται με τα οικονομικά, κυρίως, φαινόμενα της νεοελληνικής κοινωνίας.

Χρήστος Κ. Λούκος

‘Η Θ’ Γενική Συνέλευση του ΟΜΕΔ

‘Η Θ’ Γενική Συνέλευση του ΟΜΕΔ πραγματοποιήθηκε στις 29.1.1982 υπό την προεδρία του καθ. κ. Έμμ. Κριαρά και με θέματα ημερήσιας διάταξης: 1. Έκθεση πεπραγμένων προηγούμενων ετών 1979-1981. 2. Έκθεση Έξελεγκτικής Έπιτροπής. 3. Έκλογή Έξελεγκτικής Έπιτροπής και 4. Μερική ανανέωση του Διοικητικού Συμβουλίου.

Στην αρχή της συνεδρίας η Γεν. Γραμματέας του Όμιλου κ. Λουκία Δρούλια τίμησε τη μνήμη των εκλιπόντων μελών του, της Εγγενίας Χατζηδάκη, ιδρυτικού μέλους του ΟΜΕΔ, και των Νικ. Δελιαλή, Στ. Καββάδα, Γ. Λάου, Α. Στράτου, Γ. Αγγελίδη, Δ. Κτιστόπουλου, Χ. Χιονίδη και Ί. Μελετόπουλου. Στη συνέχεια αναφέρθηκε στις βασικές δραστηριότητες του ΟΜΕΔ κατά το χρονικό διάστημα 1979-1981: την περάτωση του τόμου 15 (1978-1979) και 16 (1980) του περιοδικού «Ο Έρανιστής» και την προετοιμασία του τόμου 17 (1981), σχεδόν έτοιμου να ολοκληρωθεί. Υπέμνησε, ότι η έγκαιρη κυκλοφορία των τόμων οφείλεται στις προσπάθειες της Συντακτικής Έπιτροπής και ιδιαίτερα του υπεύθυνου συντάξεως Φιλ. Ήλιού, που απέβλεπε να δώσει μια καινούρια πνοή, διευρύνοντας ταυτόχρονα τα πλαίσια της έλης του περιοδικού. Με ικανοποίηση αναφέρθηκε κατόπιν στην

περάτωση του αφιερώματος Κ. Θ. Δημαρά (τ. 11, 1974). Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΟΜΕΔ οργάνωσε τον Μάιο του 1981 μια μικρή τελετή στην αίθουσα συνεδριάσεων του Κέντρου Νεοελληνικών Έρευνών, κατά την οποία επέδωσε στον κ. Κ. Θ. Δημαρά τον τιμητικό τόμο. Ός προς την έκδοση της αλληλογραφίας του Άδ. Κοραή ή κυρία Δρούλια πληροφόρησε τη Γ. Συνέλευση ότι δέν προωθήθηκε στο τυπογραφείο η έλη του επόμενου τόμου λόγω οικονομικών δυσχερειών του Όμιλου. Ενόψει όμως της έπετείου των 150 ετών από τον θάνατο του Κοραή (1983) καταβάλλεται προσπάθεια να προχωρήσει η έκδοση της Αλληλογραφίας και, αν είναι δυνατό, να ολοκληρωθεί το έργο μέσα στο 1983. Αναφέρθηκε στην δραστηριοποίηση δύο μελών του Όμιλου να βρουν χορηγούς της εκδόσεως και ανέφερε παράλληλες ενέργειες του Δ.Σ., ζητώντας και από τα υπόλοιπα μέλη να συμβάλουν στην προσπάθεια αυτή. Η Γεν. Γραμματέας ανακοίνωσε κατόπιν ότι κατά το 1980, με την πρωτοβουλία του κ. Κ. Θ. Δημαρά και με την βοήθεια της κ. Αικ. Κουμαριανού, ο ΟΜΕΔ αποτέλεσε ένα από τα ιδρυτικά μέλη της Société Internationale du 18e siècle. Για τον σκοπό αυτό μεταφράστηκε στα γαλλικά το Καταστατικό του ΟΜΕΔ και

τὸ Δ.Σ. παρέκάλεσε τὸν κ. Δημαρᾶ νὰ ἐκπροσωπεύῃ τὸν Ὀμίλου στὶς Συνεδριάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρείας. Διαγράφωντας στὴν συνέχεια τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς περιόδου αὐτῆς ἐπεσήμανε, ὅτι δὲν ἔχουν ἀκόμα ἐπιστραφεῖ στὸ σύνολό τους τὰ δάνεια στὰ μέλη τοῦ Δ.Σ. ποὺ εἶχαν ἔλθει ἀρωγὰ στὶς ταμειακὰς δυσχέρειες τοῦ ΟΜΕΔ, καὶ ἀπαρίθμησε τοὺς φορεῖς ποὺ τὸν ἐνίσχυσαν οἰκονομικὰ (Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τράπεζας, Ἑθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, Κρατικὰ Λαχεῖα, Ἑταιρεία Παπαστράτος κ.ἄ.). Ἐπεσήμανε ἐπίσης ὅτι ἡ «ἐπιτροπὴ σωτηρίας» ποὺ, κατὰ πρόταση τοῦ καθ. κ. Α. Ἀγγέλου στὴν προηγούμενη Γ.Σ., εἶχε συγκροτηθεῖ γιὰ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν προσπάθεια οἰκονομικῆς στήριξης τοῦ ΟΜΕΔ, δὲν ἀπέδωσε τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς. Τέλος, ἀναφερόμενη σὲ παλαιότερη πρόταση τοῦ μέλους τοῦ ΟΜΕΔ κ. Π. Χριστόπουλου νὰ πρωτοστατήσει ὁ Ὀμιλος στὴ σύγκληση ἐπιτροπῆς σωματείων, ποὺ ἐκδίδουν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ, μὲ σκοπὸ νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ τακτικὴ ἐτήσια ἐπιχορήγησή τους, ἀνακοίνωσε ὅτι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ΟΜΕΔ δὲν ἀναλήφθηκε καμιά ἀνάλογη πρωτοβουλία, στὴν ὁποία ὁμως προχώρησε ἤδη ὁ κ. Χριστόπουλος.

Κατὰ τὴ συζήτηση ποὺ ἀκολοῦθησε τὸν ἀπολογισμὸ καὶ τὴν ἔκθεση τῆς

Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς, διατυπώθηκαν διάφορες προτάσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέυρεση οἰκονομικῶν πόρων γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ Ὀμίλου καὶ μὲ τὸν ἐορτασμὸ τῆς ἐπετείου τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κοραΐ. Στὴ συνέχεια ὁ κ. Φ. Ἡλιὸν ἐνημέρωσε τὴ Γ.Σ. γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρωτοβουλίας τοῦ κ. Π. Χριστόπουλου. Διατύπωσε ἀκόμη τὴ γνώμη ὅτι ὁ Ὀμιλός μας πρέπει νὰ δραστηριοποιηθεῖ ἐνδυνάτερα, ὥστε νὰ ἐκδηλωθεῖ μεγαλύτερη συλλογικὴ παρουσία καὶ προσφορά τῶν μελῶν. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ προτείνεται ἀπὸ τὸν πρόεδρο καθ. κ. Κριαρᾶ ἡ συγκρότηση ἐπιτροπῆς ποὺ θὰ εἰσηγηθεῖ τὴ μεθόδευση τοῦ προτεινομένου θέματος.

Ἀκολούθησε κατόπιν ἡ κοινὴ ψηφοφορία τῆς Γ.Σ. γιὰ τὴν ἀνάδειξη τριῶν μελῶν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τεσσάρων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, μὲ τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα: Στὴν Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπανεκλέχθηκε ὁ κ. Μάνος Χαριτάτος καὶ νέα μέλη ἡ δ. Φωτεινὴ Τασιοῦ καὶ ὁ κ. Φώτης Δημητρακόπουλος, καὶ στὸ Δ.Σ. ἐπανεκλέχθηκαν οἱ κκ. Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ἀλέξης Πολίτης, Λεάνδρος Βρανούσης, καὶ ἡ κ. Δήμητρα Πικραμένου Βάρφη. Μετὰ τὴν ἀνακοίνωση τῶν ἀποτελεσμάτων, ἡ Θ' Γενικὴ Συνέλευση περάτωσε τὶς ἐργασίες τῆς.

Διόρθωση

Στὴν μελέτη τοῦ B. J. Slot, «Commercial activities of Korais in Amsterdam», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸν προηγούμενο τόμο (ις', 1980, σ. 55-139) τοῦ Ἑρανιστῆ, τὸ πανομοιότυπο τῆς ἀπὸ 21 Σεπτεμβρίου 1773 ἐπιστολῆς τοῦ Κοραΐ (σ. 83), πρέπει νὰ πάρεται τὸν ἀριθμὸ 1 στὴ σειρά τῶν δημοσιευόμε-

νων ἐπιστολῶν. Ἡ καταχωρημένη μὲ ἀριθμὸ 1 ἐπιστολὴ (σ. 84), εἶναι τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1773, στὴν ὁποία, κατὰ τὸ πάγιο σύστημα τῶν ἐπιστολογράφων, προτάσσεται ἡ κόπια τῆς προηγούμενης, 21 Σεπτεμβρίου 1773, μὴ ιδιόγραφη τοῦ Κοραΐ, προφανῶς καμωμένη ἀπὸ τὸν γραμματικὸ του.